

“Az író rejtettebb birtokán”

Írások Németh Lászlóról

A még friss, nyomdaszagú kötet 227 oldalon huszonöt szerző (1) megnyilatkozását tartalmazza Püski Sándor személyes emlékezésétől az író lánya, Németh Magda írásáig. Katolikusok, protestánsok, népiek és urbánusok, szépírók, költők, pedagógusok és orvosok állítanak kopjafát a nagy írónak, aki a *Monostori Imre* által idézett *Csoóri Sándor* szerint “a fölmérhetetlenségben, a bőségben, a nagy árnyékot vető talányosságában Széchenyire, Kemény Zsigmondra, Adyra emlékeztet. A vitathatósága és a viatathatatlansága úgy tartja egyesúlyban művét, mint egy dráma két egymásra utalt szereplője a drámát. Ádámja és Mefisztója ő saját magának.” A kötet újabb tisztelgés az örökké időszerű, megannyiszor felmagasztalt és kiátkozott nagy publicista, orvos, pedagógus életműve előtt. (Amelynek csak írásbeli vetülete mintegy 15 ezer oldal - ebből direkt a pedagógiára vonatkozó mintegy 1500 oldal.)

Még jó néhány évvel ezelőtt “divat” volt Németh Lászlóval foglalkozni, mostanában a szidalmaknál is fájdalmasabb művi feledtetés jut osztályrészül. A jó irodalom olvasottsága aggasztóan visszaesett és vele egy rövid ideig tartó Németh László-kultuszt - mint *Vekerdí* is utal rá - a Sorskérdések könyvárusi eladáhatlansága váltotta fel. Furcsa fintora a sorsnak, hogy az oly sokáig tiltott - *A minőség forradalmát* és a *Kisebbségben* (e két - bizonyos oldalról - annyit kárhoztatott tanulmányt) tartalmazó kötetet - melyeket korábban félig-meddig titokban lehetett csak kicsenni könyvtárak zárt részlegéből, most a “kutya sem keresi”.

A huszonöt írás azonban makacs kiállítás és hitvallás a halhatatlan élő halott mellett (akinek legavatottabb kutatója, néhai *Grezsa Ferenc* - Németh László-kérdésekben mindannyiunk tanítómestere (Vekerdí) is örök álmát alussza már - akit nemrégiben egy másik Németh-kutató, *Kocsis Rózsa* is követett. Tisztelet emlékünek!)

Nemcsak az irodalom, más szakmák művelői is méltatják. Például a genetikus *Czeizel Endre* két írással: Németh László családfája (antropológiai, genetikai, őskutatási kirándulásai) és Németh László magasvérnyomás-betegsége, melyet az író képes volt úgy kordában tartani (önfegyelemmel, naplóba testesült önmegfigyeléssel, s “agy-diétával”, hogy az 1954-ben, 53 évesen megkapott betegség után még 21 évet élt és alkotott (Németh László 1901-ben született és 1975-ben halt meg). “Az embert nem igazolhatja semmi - mondotta - csak az, ami följebb hajtotta.” Németh László a maga által kreált laikus “üdvösségtan” értelmében elérte az üdvözülést: elérte a “magas lebegést”, a zászló kitűzését a ha törik, ha szakad magas, belső, lelki oromra, azaz elérte saját lehetőségei felső határát.

Amivel máris súroltuk a vallásosság kérdését, amelyet e köteben *Szabó Ferenc*, illetve a protestantizmus oldaláról *Kereskényi Sándor* taglal. Vallásossága a hívő hitetlené, a lelki-erkölcsi princípium evilági megszállottjává, aki letette a garast a szcientista vallási türelem mellett, s aki csak a “belső hangra”, Szokratesz daimonionjára hallgatott. “Ha az embert - úgymond - az állatsorból az egyenes járás és első szerszámai emelték ki, akkor a vallás tanította meg neki az ‘erkölcsi egyenes járást’.” Vallásossága a XX. századi ateista vallásosság, egy Isten nélküli teológiával (Vekerdí), amely azonban kiválóan alkalmas lehetett a különböző hitvallások közötti ökumenikus dialógusra.

Joggal sorolja *Féja Géza* Németh Lászlót a legnagyobb magyar racionalisták közé. “Az Ész legerősebb fénykörtéje ég benne szüntelenül ... erős, átható fényt vet a vizsgált szellemi jelenségekre ... az Enciklopédia vágya támad fel benne szüntelenül. Az emberi ész világképének megteremtésére törekszik, tanulmányai csupa készülődések az Enciklopédiára...”

Jánosy István Németh László példaképeit faggatja: édesapján túl főként *Tolsztojt* és *Gandhit* - utóbbit az erőszakmentes ellenállásért, a polgári engedetlenségért és valamelyest a mezőgazdasági kommunákért. (Gandhi asram-kísérletei.)

Az orvosok orvosi szakmai kompetenciáját igazolják (amit *Vincze László* az Új Pedagógiai Szemle 1991/11. számában megkérdőjelezett) és hivatástudatát (*Katona Ibolya*, *Czeizel Endre*, *Simon Tamás*, *Eiben Ottó*). Eiben Ottó - akit az olvasónak aligha kell külön bemutatnunk - kifejezetten elismeri Németh László Medve-utcai vizsgálatainak szakszerűségét (2): “Ma az igényes növekedés-vizsgálatoknak szerves része a testarányok, a testalkat (szomatikus) és a testösszetétel vizsgálata - amint azt Németh László az 1930-es években művelte (ismerve Bartuc - 1923 - Szondi - 1929 - és Braunhoffer - 1930, 1934-35 méréseit) és jelesül összekapcsolta a családi háttér és a szociális millió vizsgálatával.” Eiben összevetve Németh méréseit saját méréseikkel (Eiben - *Panto* - 1981; *Barabás Anikó* és munkacsoportja - 1986-87) arra a konklúzióra jut, hogy Németh Lászlónak a növekedési vizsgálat antropometriai programjával kapcso-

latos követelményei ma is tökéletesen érvényesek. Vekerdi pedig kiemeli, hogy Németh korát megelőzően komplex vizsgálatait az azóta létrejött számos új tudományág visszamenően igazolta (Vekerdi is rendelkezik orvosi végzettséggel, amellet, hogy tudománytörténész), Czeizel pedig e vizsgálatok legnagyobb mára vonatkoztatott üzenetének a genetikai fatalizmus elhárítását tekinti.

Kocsis Rózsa - másfelől Lőkös István - figyelmeztetnek bennünket (akár *Kis Gy. Csaba* a *Szegedy-Maszák Mihály* által szerkesztett - *A mindentudás igézete* című - tanulmánykötetben) a Németh László-i életmű egyik legfontosabb - hogy úgy mondjuk - politológiai mondandójára, a kelet-közép-európai népek egymásraultaltságára. Nem az a baj, hogy a spanyol írókat számon tartjuk, hanem az, hogy szomszédainkat nem ismerjük. Bár "nem egy anyától lettünk - mondja Németh -, de egy sors tejét szíttuk; ez a közös tej üt ki történetünk, társadalmunk és politikai küzdelmeink hasonlóságában". (Különbén ezt az européer kelet-európaiságot majd minden szerző kiemeli.) A tej-testvérek Némethnek olyan kedves utópiája veszi rá az író arra, hogy latin, görög, angol, német, francia, svéd, finn, olasz, spanyol, észt nyelvtudásán kívül megtanuljon oroszul, lengyelül, szlovákul, csehül, szerbül, horvátul és románul.

★

Meditálhatnánk Németh és a szocializmus és - ami nem ugyanaz - Németh és a marxizmus viszonyán, de erre itt most nincs helyünk. Erre majd máskor és máshol kerítünk sort.

★

Aktuálisabbnak, centrálisabbnak érezzük az időközben kiújult, újra fellángolt Németh László-vita érintését. Már csak a vitában fellelhető diszkreditálási szándékok "új-hulláma" miatt is. (Miért élesztgetjük egy náci, egy fasiszta, egy fajvédő, egy zsidó-faló, egy zavaros rasszista kultuszát?)

A már más vonatkozásban hivatkozott Vincze László "Achtung Európát" kiált a "beteges rasszista" Németh László, illetve hívei "megfékezésére". De más szerzők is jeleskednek e téren Németh Lászlót a kultúra kártevőjének, hazaárulónak, antiszemitának, mi egyébnek elmondva.

Monostori Imre Fejtő Ferencsel, Németh G. Bélával, Juhász Gyulával, Poszler Györggyel vitatkozik. Elegánsan, mert domentáltan - szemben vitapartnereivel, akik stigmákat ütnek - de nem idéznek.

A Faj és irodalomban így összegez Németh László: "Szintézis eredménye a faj. Történelmi és társadalmi erők préselik egy musttá az egész egy présbe hullott emberszörlőt." Tehát a "faj" már itt szellemtudományi kategória, amint Némethnél általában is a nép, a nemzet szinonímája. Mint *Béládi* is kimutatta: a "faj" Némethnél többnyire nem etnikai-vérségi, hanem erkölcsi kategória.

A Debreceni Kátéban: "A népet többnyire tökéletlenül fedő élettani változat: nem lehet eszmény; a nép sorsához illő magatartás: igen."

A magyar élet antinómidiban a zsidóságot és a kapitalizmust ketté-választja. "Mint szocialista, küzdök a kapitalizmus ellen; mint nem-zsidó, békét akarok kötni a zsidósággal."

A reform lapjain: "Ideje hogy a zsidó kérdésben egyöntetű magyar közvélemény forrjon ki. Mondjuk ki világosan: nem vagyunk antiszemiták. Ha a magyarság hivatása a nemzetiségek fölött volt és lesz, nem csinálhat árja, vagy turáni, vagy nem tudom én milyen más fajtisztasági törvényt a vele egy föld alatt lakó fajták ellen. A zsidót egy emberséges kor nem üldözheti azért, mert zsidó."

Ugyanő gúnyosan szól "a vér- és a savó fanatikusairól", - a fajvédőkről.

Jóllehet "híg magyar" és "mély magyar" elmélete nem problémamentes, csakúgy, mint a kert-Magyarország, a minőségssocializmus, az "üdv-tan", a "sziget", az exodus és sok más sem, mindazonáltal például Monostori Imre a "Németh László Tanú-korszakának fogadtatása" című könyvében mesterien árnyalt kritikáját adja a "harmadik útnak" (pontosabban: oldalnak), kimutatva, hogy e felfogás magában véve - tértől, időtől függetlenül - nem feltétlenül retrogád, kárhoztatandó. (3)

Visszatérve kötetünkhöz, sajnálhatjuk, hogy *Mészáros István*, közismert, jeles neveléstörténészünk itteni írása inkább csak "középiszolás fokon" sikerült. Keveset ad pedagógiájából (más Németh László-írásai ennél gazdagabbak).

Leginkább kiegyensúlyozott Németh Magda írása édesapja és a maga pedagógiájáról (Kanadában, Ontarióban 22 évig volt gyakorló pedagógus). (4)

Egy ilyen recenzió szükségképpen hiányos, hézagos és minden bizonnyal önkényes. De ha kedvet ébresztett a tanulmányozásra - netán "provokálta" azt - már elérte maga elé tűzött célját.

JEGYZETEK

- (1) A 25 szerző: Püski Sándor, Borbándi Gyula, Vekardi László, Németh Magda, Fodor András, Czeizel Endre, Sándor Iván, Domokos Mátyás, Monostori Imre, Füzi László, Kocsis Rózsa, Bakonyi István, Jókai Anna, Szabó Ferenc, Jánosy István, Olasz Sándor, Lőkös István, Eiben Ottó, Simon Tamás, Katona Ibolya, Kereskényi Sándor, Máriás József, Mészáros István, Karol Wlachovsky, Zimonyi Zoltán.
- (2) A Medve utcai fiú-polgári. Az "Iskola és egészség" 1937. októberi teljes száma. Könyvalakban is megjelent 1943-ban a Magyar Élet gondozásában.
- (3) Itt eszünkbe jut Bethlen, Klebelsberg, sőt Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam című könyve. Úgy gondoljuk: nem ok nélkül.
- (4) Itt közöljük - ha valakinek elkerülte volna a figyelmét -, hogy szorgos kezek elkészítették Németh László pedagógiai írásainak bibliográfiáját. Megjelent a Köznevelés 1991. márc. 15-i számában.

"Az író rejtettebb birtokán". Írások Németh Lászlóról. A Németh László Társaság és a Vörösmarty Társaság kiadása, Székesfehérvár, 1992. Szerk.: Bakonyi István

FALUDI SZILÁRD

A blöffölés művészete

Marcel Duchamp: Az eltűnt idő mérnöke.

Beszélgetések Pierre Cabanne-nal

"A veszély abban rejlik, ha az ember a közvetlen közönséget elégíti ki – azt, amely körülveszi, amely elfogadja, amely lehetővé teszi sikerét és minden más egyebet. Ehelyett érdemes ötven, vagy akár száz évet is várni az igazi közönségre. Engem ez a közönség érdekel."

Marcel Duchamp, legendás hírnök francia művész sorai ezek, s most, több mint két évtizeddel a halála után nagy biztonsággal állítható, hogy igaza volt, hiszen szemlátomást megkapta az igazi közönségét. Egy nemrégiben megjelent kölni katalógus immár 350 róla szóló publikációt tart nyilván, egyik legkompetensebb mai értelmezője, *Octavio Paz* kijelentette, hogy *Picasso* mellett ő volt a legnagyobb hatással századunkra, *John Cage* pedig így nyilatkozott róla: "Ha Duchamp történetesen nem élt volna, föltétlenül szükség lett volna arra, hogy helyette egy ugyanolyan illető éljen."

Az igazsághoz tartozik azonban az is, hogy már életében sem volt ő magányos, félretolt zseni. Épp ellenkezőleg. 26 éves volt, amikor négy képét kiállították a New York-i Armory Show elnevezésű legendás kiállításon, s művei akkora feltűnést keltettek, hogy egyik korabeli kritikusa szerint abban az időben Napoleon mellett ő számított a második leghíresebb francia személyiségnek az Egyesült Államokban. Ekkor már rendkívül változatos festészeti opuszt tudhatott maga mögött, melyben igen szeszélyesen váltogatták egymást a korabeli stílusjegyek, mint az impresszionizmus, a posztimpresszionizmus és a kubizmus. Duchamp-ot azonban nem elégítette ki a siker. Tulajdonképpen ekkor látott igazán munkához: néhány év leforgása alatt megteremtette a huszadik századi művészet bizonyára legtalányosabb életművét, majd váratlanul bejelentette, hogy felhagy a művészettel és életét a sakkozásnak szenteli.

Marcel Duchamp neve azonosult a függetlenség, a merészség fogalmával és a teljes sikerrel a maga területén. Ám művei számos értelmezés kísérlet után is komoly kihívást jelentenek a nézőnek. Hogyan kell megközelíteni úgynevezett ready-made-jeit, ezeket a különös kész tárgyakat, melyek hirtelen ötlettel, egy részlet hozzáadásával vagy elhagyásával emelkednek a műtárgy rangjára? Vajon miért rajzolt a Mona Lisa egy olcsó reprodukciójára csúfolkodó bajuszt és szakállat? Mit kezdjünk minden változtatás nélkül kiállított palackszáritójával, s mit álnéven szignált vizeledékútjával? S egyáltalán, hogyan foglalható össze egységes egészzé ez a zavarbaejtően heterogén életmű, mik voltak a mögöttes mozgatói, s mi a lehetséges értelme?

Mint kiderült, Duchamp életművének teljes feldolgozása az egyik legnehezebb művészettörténeti feladat. Aki átfogóan akarja értelmezni, annak a modern festészeten kívül értenie kell a klasszikus perspektíva igen összetett problematikájához, jártasnak kell lennie az alkímiá-